

'Ben' Olma Kaygısı

Concern of Being 'Self'

ÖZLEM KIRLI

Muğla Sıtkı Koçman University

Received: 01.10.2019 | Accepted: 31.12.2019

Abstract: In this study, the concepts of "I, ego and freedom", will be examined within the framework of Max Stirner's books *Unique and Property*. It will be shown that Stirner offers a different point of view to the debates of individual, individualism and being, which is a debatable topic in political philosophy. The study seeks to answer the following basic questions: Can an individual get rid of all the structures surrounding him/her? Is Stirner's individual isolated entity? Can Stirner's individual be real? Is Stirner's individual who has managed to become an ego hedonist? The first of the basic claims of working with these questions is that the emphasis on "I" which is identified with the ego, which is the basis of Stirner's philosophy, forms the basis of the emancipation of the individual in his world and political framework. The second claim is that being free in Stirner's philosophy is being me. The third argument, Stirner, defends both the concepts of freedom and "I" in a devastating and destructive way. The common purpose of all of Stirner's arguments is to show that one of the main issues of political theory is the concern of individualization, being me, being, being human.

Keywords: I, ego, individual, freedom, Max Stirner.

İnsan var olmak için başkaldırmak zorundadır (Camus, 1985: 19).

Giriş

Ben olmak ne zaman başlar? Ego nedir? İnsan ego olmayı başarabilir mi? İnsanın amacı, acıdan kaçıp mutlu olmak ve daha ilerisi hedonist bir yaşamımı benimsemek mi yoksa hayata ve kendisini var edecek bir yaşamı kurabilecek ilkeler benimsemek mi? Sorularına Max Stirner (1806-1856) yerleşik anlayış ve değerleri rahatsız edecek yanıtlar üretir. Stirner, *Biricik ve Mülkiyeti*'nin ilerleyen sayfalarında “insandan fazla biri olmak inanılacak bir şey değilmiş gibi görünür oysa aslında insandan daha az biri de olunamaz” (Stirner, 2013:168) der. Stirner'in eserinde bu ve benzeri motto olabilecek çok sayıda cümleler yakalanabilir. Eser genel olarak değerlendirildiğinde ben olmayı başarmış birey, egonun gelişimi ve kendini gerçekleştirmeye adanmış bireyi ele alır. Onun bireyi nihilist sınırlarda dolaşsa da, gerçek olabileceğini göstermeye çalışır. Bireyin yaşantısında kendisi dışında diğer bütün kutsallıkları reddetmesi üzerine kurulu felsefesi eleştirilse de her durumda bireyi ve onun deneyimlerini önemseyen ancak bireyin kendisi olduğunda özgür olabileceği düşüncesi onu döneminin birçok felsefecisinden ayırır. Ben, ego, birey vurgusu Stirner'ı sadece bireyci anarşizmin önemli ismi haline getirmez, aynı zamanda aydınlanma ve modernite eleştirisi geliştirmesine imkan verir. Modern dönemde bireyin anlam kaybına uğradığını, içinin boşaltıldığını, nesneleştiğini ve modernitenin düşünce, toplum ve politik yapılarının insanı özgürleştirmede, bireyselliğini gerçekleştirmede başarılı olmadığını iddia eder.

Stirner bireyi yeniden inşa ederken onu muğlaklaştırması, gerçek mi sorusunu sordurtma pahasına öne çıkartır, teorisinin merkezine yerleştirir. Denilebilir ki Stirner ile birey, egoizm ile özdeşleştirilerek, daha önce olmadığı kadar ve farklı bir şekilde siyaset teorisinde tartışma konusu haline gelmiştir. Bu çerçevede Stirner, - özne, birey, egemenlik, evrenselcilik, özgürlük ve etik gibi siyaset felsefesine ilişkin alanlarda radikal düşünmeyi mümkün kılacak düşünceler öne sürer. Stirner'a göre insan eğer belli bir bilinç seviyesine ulaşırsa ancak hayatını ve değerlerini sorgulama ve değiştirme gücünü gösterebilecektir.

Çalışmada ben, ego, biricikğin kutsallığı kavramlarını hayatını vakfet-

miş Stirner'in görüşlerine odaklanılacaktır. Hegel'in etkisi ile düşün dünyasına başlayan, sonrasında kendine özgü bireyci anarşizmin temellerini atan Stirner'in görüşlerine "ego, ben, birey" çerçevesinde yaklaşılabilecektir. Bu çerçevede ilk olarak ben ve ego tartışmasının Alman felsefesi ve modernliğindeki/düşüncesindeki yeri nedir? sorusuna yanıt aranacak, daha sonra temel iddiası "ego olabilmiş ben" kavramı ele alınacaktır.

1. Modern dünyada Bireyin kaybı ve "Ben" olarak Öznenin Yeniden İnşasının Zorunluluğu

Stirner'in hareket noktası "ben" dir, "ego"dur, bu çerçevede öznenin yeniden inşasıdır. Stirner eserine "ben meselemi hiçe bıraktım" manifestosu ile başlar. Onun cümleleri ile, "Tanrı ve İnsanlık, davasını hiçbir şey üzerine kurmaz; yani kendinden başka hiçbir şey üzerine. Keza ben de tıpkı Tanrı gibi, kendi davamı Kendim üzerine kuruyorum, çünkü Ben diğer herkes için bir hiçim, çünkü Ben kendim için her şeyim, çünkü Ben kendim için biricğim. Eğer Tanrı ve İnsanlık, sizin ısrarla ileri sürdüğünüz gibi, kendileri için her şeyin içinde her şey olmaya yetecek bir içeriğe sahipse, Ben de bundan daha az bir içeriğe sahip olmadığımı, kendi boşluğumdan yakınmayacağımı duyumsuyorum. Ben boşluk anlamında bir Hiç değilim, Ben yaratıcı bir Hiçim ve bir yaratıcı olarak bu Hiçten, her şeyi kendim yaratıyorum: "Benim meselem... sadece ve sadece Benim olandır ve genel olmayıp, tıpkı benim biricik olduğum gibi, o da biriciktir. Benim için benden daha önemlisi yoktur!"...."Benden daha yüksekteki her yüce varlık, bu ister Tanrı olsun, ister İnsan, benim Biriciklik duygumu zayıflatır ve yalnızca bu bilincin güneşinde soluklaşır" (Stirner, 2013: 17-8; 453). Bu cümleleriyle Stirner bireyin gerçekleşmesine engel olan devlet, toplum, insanlık, Tanrı gibi kavramları reddettiğini güçlü bir şekilde vurgularken asıl olanın sadece birey/ kendisi olduğunu göstermeye çalışır.

Birey kavramının gelişiminde Batı aydınlanmasının etkisi büyüktür. Ancak aydınlanmanın öngördüğü kutsal ve ahlaki birim olarak birey modern dünyanın sorunları ile baş edememiştir. Stirner yeni bir kutsallık olarak "ben, birey, özne" inşa edilmeye çalışılsa da, gerçek bireyin aydınlanma düşüncesinden ve hümanist felsefeden kaynaklı evrensel anlatılara dayalı politik felsefe ile mümkün olamayacağını göstermeye çalışır. Aydınlanma ve hümanist felsefeyi merkeze alarak birey temelli politik teoriyi

yeniden keşfetme ve açıklamaya çalışmanın sorunların çözümünde yeterli olamayacağını iddia eder. Batının yaşadığı problemlerin temelinde insanın kendine/ özüne yabancılaşmasını görür. Çözüm olarak “ben”in tekrar keşfini, ego olarak “ben” i geliştirir. İnsana olması gereken şeyi, yani kendisinin efendisi olması gerektiğini, insanların ahlaki birimler olduğunu, saygıya değer olduğu düşüncesini geliştirir. *Biricik ve Mülkiyeti*'nde yapmak istediği şey, bireyin var oluşunda ona engel olan her türlü kuralı ve olumsuz sayılan düşünceyi yok etmektir. Ben olmayı başarmış bireyden beklentisi tam olarak özgür olması ve “kendisini” gerçekleştirmesidir. Birey ancak bunu tüm toplumsal, siyasal yapılara itaat etmemekle, isyanla, başkaldırı ile yapabilir. Tüm yok saymalar insanın kendini bulma arayışının bir göstergesidir.

Stirner modern dünyanın bireyi özgürleştirmedeğini, özgürleşmeye dair yöntemlerin, araçların tersi bir sonuca yol açtığını iddia eder. Kutsal ve geleneksel olan birey, toplum ve siyasal yaşantıdan; akılcı, maddiyata dayalı bir dünyaya geçiş olmuştur. Ama bu değişim önemli bir ilerleme sağlayamamıştır. İnsanın kendisinin olmayı başaramadığı, sorgulamadığı, yabancılaştığı bir düzlemde diğer benzer bir düzleme geçiş yaşanmıştır (Shone, 2013:218). Egoizm ve bireylerin eylemlerinde /kararlarında “kendisi”ni vurgulaması bir ölçüde modern dönemin bireyinin bu eksikliğini tamamlamaya dair bir çabadır. O yüzden de “ben”, egoist, irade kavramları daha ön plana çıkarken, salt akıl/ rasyonalite üzerinden bireyi anlamaya çalışmaz. Tersine onun “ben”i Stirner ontolojisine uygun hareket etmeye çalışır. Bireyin egosuna ifade etmesini engellediğine inandığı her şeyden kurtararak bağımsızlığını gerçekleştirmeyi amaçlar (Jenkins,2014:14).

Stirner için “ben” kavramı, bir yanıla Hıristiyanlığın aşkınsallığına diğer yanıla ise Fransız Devrimi'nden beri süregelen düşünsel yenilenme sürecinin eseri olan hümanizme karşı bir dayanak noktasıdır. Modern dönemde insanın hak, eşitlik, özgürlük gibi kazanımların sahibi olarak kabul edilmesi, sadece din alanında değil her alanda insanı yabancılaştıran ideallerin yaratılması anlamına gelmiştir (Tosun, Çakır, 2017: 58). Bu kavramlar çerçevesinde Batı modern toplumunu eleştirir (Blumenfeld,2018:1). Batı felsefesinin temelini oluşturan akılcılık düşüncesini, aydınlanma felsefesini, modernitenin değerlerini bu kavramları pekiştirdiği için reddeder.

Stirner'in düşünceleri genel olarak modernite, Batı felsefesine yönelik iken; özelde de Alman idealizmine ve aydınlanma düşüncesine eleştirel yaklaşımın sonucudur. Alman aydınlanması özellikle kıta Avrupası - Fransız- aydınlanması ve modernitesi ile karşılaştırıldığında farklı tarihsel süreç geçirdiği için farklı ilkeler ve değerler üzerinden yükselmiştir. Karakteristik olarak Fransız aydınlanmasında bireycilik düşüncesine negatif yaklaşılmakta, bireyselcilik izolasyon ve toplumsal çözülme arttıracığı varsayılmaktadır. Alman aydınlanmasında ise bireycilik düşüncesi daha pozitif değerlendirilmekte, bireylerin kendini gerçekleştirme (en eski Romantikler dışında) arzu edilmektedir. Bireycilik düşüncesine daha olumlu yaklaşan Alman aydınlanmasında bireysellik fikri iki farklı mecra da ilerlemiştir. İlkinde bireysellik düşüncesi, karakteristik olarak Alman Weltanschauung'un (dünya görüşü) ya da kozmolojinin bir yansıması olarak ifade edilmiştir. Romantiklerin kişisel "bireyciliği" zaman içerisinde, kendine özgü ve kendi kendine yeterli olan organik ve milliyetçi bir toplum teorisine dönüşmüş; birey, birleşmeye ve bütünleşmeye mahkûm edilmiştir. Bunun dışında birey düşüncesi, birey ve toplum arasındaki çatışmayı önleyen ve öznelliğin, yalnızlığın ve içsellikğin yüce değerini vurgulayan çizgide gelişmiştir. Bu anlayışta birey, egoizm ve sosyal nihilizm yönünde gelişim göstermiştir. Bu anlayışta, birey, özgürce iş birliği yapan ve kendi değerlerini savunan bir birim olarak değerlendirilmiştir (Lukes, 1971: 55-6;59). Bireyciliğin bu yorumunun Stirner'in düşüncesinde en aşırı ifadesini bulduğunu söylemek mümkündür.

Kısacası Stirner'da egoizm ve ben vurgusu kişinin kendini gerçekleştirmesinde, var oluşunda sadece felsefi bir kavram olarak düşünülmemelidir. Modernitenin konu- nesne ikileminin ortaya çıkardığı ayrışmada ve modernitenin sosyal- politik kabullerine yönelik eleştiride, yapı bozumunda kullanılan kavram olarak da değerlendirmek gerekir. Ego kavramı sadece modernite eleştirisinde devrim niteliğinde icat edilmiş bir kavram olmanın ötesinde, asıl olarak politikanın kavramlarının yeniden tartışılmasının da yolunu açmıştır. Stirner özgürlük, özgürleşme, kendine sahip olma gibi kavramları ego kavramı ile ustaca içselleştirerek politik ve toplumsal boyutta özne kavramını tekrar ciddi bir şekilde ele almıştır (Ridder, 2011: 143).

2. Mitleşen Ego: Hegel'in soy kütüğünde Stirner

Stirner, egoizmi her şeyden önemli bir değer olarak görür. Bu değer pazarlığa açık değildir ve egoizmi olumsuz etkileyecek herhangi bir durum meşrulaştırılmaz. Stirner'a göre bireyler her koşulda özerktir. Bu düşünce onu bireyin kendi efendisi olduğu tezini kendine has katı bir şekilde savunmasının yolunu açar. Bireysel efendilik bireyin iradesini gerçekleştirmesine ve tek bir amacı olan egoizmi gerçekleştirmek üzere hayatı adamasına izin verir (Leopold, 2006: 182, 184-5).

Stirner felsefesinin özü olan "ego olmayı başaran ben" düşüncesinin gelişiminde Hegel'in (1770-1831) diyalektik anlayışının –farklılıklarla birlikte- etkisi görülür¹. Hegel gibi, Stirner da diyalektik aşamalar şeklinde tin ve bilincin gelişimini açıklarken, egonun hangi aşamalardan geçerek olunlaştığını göstermeye çalışır². Diyalektiği kullanarak bilincin gelişimini açıklamaya çalışması Stirner ve Hegel'i birbirine bağlayan temel nokta olduğu söylenebilir. Stirner'ın bireyin geçirdiği aşamaları anlatımı Hegel'in

¹ Stirner genellikle genç Hegelci hatta son Hegelci olarak bilinir. Bu yaklaşım ilk olarak Stirner'ın Hegel'in düşüncelerinden etkilendiği ve bu çizgiyi devam ettirdiğine dair bir okumayı/ değerlendirmeyi getirir. Bu yaklaşımın dışında ikinci bir okuma ise Stirner'ın Hegel'in düşüncesini bütünüyle terk ederek topyekün bir farklılaşma ile yeni düşünceler geliştirdiği yönündedir. Widukind De Ridder. "Max Stirner: The End of Philosophy and Political Subjectivity". (Stirner, 2011, 143).

² Hegel *Tinin Görünüşbilimi* adlı eserinde felsefede amacını, felsefenin bir bilim olması yani bilim düzeyine yükseltilmesi olarak açıklamaktadır. Bu amaçla diyalektik yöntemini geliştirmiştir. Hegel'e göre gerçek felsefe yöntemi diyalektik yöntemidir. Hegel, diyalektik düşüncenin temel ilkelerini, idealist bir düzeye oturarak geliştirmiştir. Diyalektik düşüncenin bütün ilkelerini; bütünsellik, oluş, çelişki ve nitel değişme kavramlarıyla açıklamıştır. Bütünsellik ilkesi, diyalektik düşüncenin en kapsayıcı ilkesidir. Bu ilke ile, herhangi bir şeyin tek başına ve içinde bulunduğu bütünden ayrı olarak ele alındığı zaman kavranamayacağı anlatılmak istenir. Bütünsellik ilkesi iki, önemli aşamadan geçer. Her diyalektik süreç, önce bütünsellikten kalkar ve sonra tekrar parçalara bölünür ve sonra tekrar bütünselliğe döner. İlk bütünsellik farklılaşmamış bir birliklidir. Bu farklılaşmamış birlik, kendisine karşıt bir duruma geçer ve sonunda somut bir bütünsellik olan senteze ulaşır. Oluş ilkesi ile, evrenin sürekli bir oluş halinde olduğu anlatılmak istenir. Evrende her şey değişir ve formlar her an değişikliğe uğrar. Oluş ne kendinde varlık ne de hiçliktir. Hegel çelişki ilkesini, diyalektik mantığın merkezine yerleştirir. Herhangi bir şey, anlaşılabilir hale gelmek (kavram) için kendi karşıtından geçmek zorundadır. Her şey bir başka şeye oranla tanımlanabilir. Örneğin, oluş, varlık ile hiçliğin sentezi; mutlak tin, öznel ve nesnel tinin sentezi; etik, hukuk ile ahlaklılığın sentezi; devlet, aile ile burjuva toplumunun sentezidir. Son olarak diyalektik nitel değişme aşamasına uğrar. Bu uğrak çelişkinin aşılması ve daha üst düzeye yükseltilmesi demektir. Karşıtlılarla daha üstün varlık formlarının ortaya çıkmasına yol açar. Daha geniş bilgi için bkn. Kojeve, 2001.

bilinç aşamaları ile neredeyse aynıdır. Stirner'e göre çocuk, antikitenin filozofları gibi, dünyadaki materyal şeylerle ilgilenir. Çocukluk aşamasının dünyayı anlamlandırma biçimi realisttir. Gençlik dönemi, biraz daha gerçeklik, özgürlük, eşitlik ve adalet gibi kavramları sorgulama, teste tabi tutma ile ilişkilidir. Gençlik evresinde bazı kavramlar yüceltilerek değerlendirilir, bazen gerçeklerden uzaklaşma pahasına idealist bir tutum geliştirilir. Bu aşamalardan geçmiş olgun insan, kendi benliğinin farkındadır ve buna uygun davranış sergiler. Artık bu aşama "egoist ben" in aşamasıdır. Stirner'a göre çocukların ilgi alanları tinsellik dışı konulara yöneliktir, düşünce ve fikirden yoksundur. Gençler, sadece tinsel konulara ilgi duyarlar, yetişkin insan ise, elle tutulur, bedensel, kişisel ve egoistçe konularla ilgilenir. Çocukluk aşamasından sonra kişi kavramları, değerleri sorgulamaya başlar. Gençlik evresinde ilk aşamalarda var olan değerleri küçümser, onların altında yatan gerçeklikleri tam olarak kavrayamaz. Gençlik aşaması kişinin ilk kendini keşfetme, ilk kendini anlamlandırma aşamasıdır. Çocukluk evresinden farklı olarak kendisini daha ulvi bir noktada görür. Çocukluktan farklı şekilde zihinsel yeteneklerini daha iyi kullanabilmektedir (Stirner, 2013: 25-7).

İlk iki aşama doğrulama ve olumsuzlama son aşama ise çatışan unsurların bileşimi olarak yani sentez olarak açıklanır. Hegel'in öngördüğü aşamalar aklın bilince ulaşma aşamalarıdır. Stirner'da bu aşamalar realizmden idealizme oradan da egoizme varıştır. Çocukluğu realizmle, gençliği idealizmle, yetişkinliği egoizmle ilişkilendirerek anlatır (Paterson, 1971: 39-40).

Hegel'de çocukluk, gençlik, yetişkinlik aşamaları bilincin şekillenmesidir. Stirner'da durum biraz daha farklıdır. Stirner'da irade ve kararlılık çocukluk evresinin bağımlılığından gençlik evresinin isyankarlığına kadar önemli rol oynar. Her ikisinin başlangıç noktası aynıdır. Çocukluk içsel uyum, kabulün olduğu ve aktivitelerin tam olarak yansıtılmadığı masumluk evresidir. Hegel çocukluk zihnini "kendine yönelmiş bir zihin ve doğal uyumun olduğu" bir evre olarak tanımlar. Stirner ve Hegel için, çocukluğun ilk evreleri aslında Hegelci bir terimle "köle" rolünü oynar. Stirner'ın düşüncesinde çocuklukta doğal bir güç olarak görülen aileye uyum sağlama söz konusudur. Çocukluğun olgunlaşarak bir üst aşamaya geçebilmesi için onu etkileyen çok önemli bir olay yaşaması gerekir. Ancak böylesi bir

olay neticesinde köle fiziksel üstünlüğünü, kendi fiziğinin efendi olduğunu fark etmeye başlayabilir. İlk aşamada başlayan fiziksel kendinin farkına varma, ikinci aşamada manevi/ zihinsel gücün fark edilmesinin yolunu açar. Stirner ve Hegel’de fizik ve zihinsel sürecin beraber gelişimi, gerçek özgürlüğü keşfetmede önemlidir. Stirner’da çocukluğun sonu fiziksel olarak başka güçlü bir düşmanı ortaya koyar: soyut idealler ve fikirler. İlk dönemde çocuğun zihnine engel olan onu itaat ettiren fiziksel koşullar sonrasında çocuk sorgulayarak diğer aşamalara geçer ve burada düşünce yapısı etkili olmaya başlar. Eğer gerçekten soyut düşünceden uzaklaşmaya başarılırsa özgürleşme ve bireyselleşme gerçekleşir (Stepelevich, 2006: 167-9).

Stirner’da Hegel’in düşüncelerinin etkisi özellikle diyalektik süreçte yoğun bir şekilde hissedilir (Blumenfeld, 2018: 30). Ancak diyalektik süreci nasıl değerlendirdiği tartışmalıdır. Nelson gibi isimler Hegel’in diyalektik işleyişini doğru değerlendiren kişinin Stirner olduğunu kabul eder. Marx ve Derrida ise Stirner’ın Hegel’in diyalektik yöntemini ve düşüncelerini yanlış yorumladığını iddia eder. Marx, özellikle Stirner’ı diyalektik aşamalar ve din-kutsallık noktasında eleştirir. Marx’a göre, Stirner dünyanın ruhsuzlaştığını görememişti. *Alman İdeolojisi*nde Marx, bu ruhsuzlaşmanın gerçek olduğunu Hegel tarafından doğru bir şekilde değerlendirildiğini ancak Hegel’in yönteminin bu ilişkiyi açıklamada yetersiz kaldığını iddia etmektedir. Stirner ise Hegel’in bu noktadaki eksikliğini açıklamak yerine, toplumsal hiyerarşi ve spekülasyon felsefesini, tarihte tinin egemenliğine dair eski yanılığını sürdürmektedir (Marx ve Engels, 2004: 148). Marx’a göre Stirner, hayatın çeşitli evrelerini yalnızca bireyin “kendi kendini keşfedişleri” olarak ele alır ve bu keşfedişleri daima belirli bir bilinç ilişkisine indirger. Bu nedenle bireyle birlikte gerçekleşen ve farklı bir bilinç meydana getiren fiziksel ve toplumsal değişimleri göz ardı eder (Marx ve Engels, 2004: 109-110).

Stirner’in hayatın aşamaları öngörüsü, Marx’a göre, Hegel’den farklı hiçbir şey sunmaz. Stirner’in amacı, *İnsan ve Biricik* kavramlardan yola çıkarak ve tinselliğin her türlü boyutunu reddederek, bireyi önceleyen diyalektik bir egoist bireyin olabilirliğini göstermektir (Marx ve Engels, 2004: 147). Bu amaçla Stirner bütün kutsallıkları topyekün bir kutsallıkla açıklayarak reddedebildi (Marx, Engels, 2004: 36-7). Stirner’in kutsalı ego-

izm idi ve bununla yeni bir ahlak yaratmaya da çabalamıştır (Marx ve Engels, 2004: 117)³.

Derrida'ya göre ise, Stirner, Hegel'le bağlarını koparamamış ve kendisinin düşüncesinin temeli olan insan ya da kendinin bilincini kavramlarının dinsel kavramlar olduğunu görmemiştir. Stirner, Hegel'in düşüncelerinden etkilenmiştir. Stirner'in bireyinin yaşadığı başkalaşım, Hegel'in gölgesinde ete kemiğe bürünmüş, Hegel felsefesinin etiyile bütünleşmiş, başkalaşıma uğramıştır. Hegel *Tinin Görüngübiliminde* bireyi bilinç, dünyayı ise nesne kılar; yaşam ve tarihi bilincin nesneyle olan ilişkisine indirgenerek açıklar. Hegel'in eserinde gösterilmeye çalışılan ilk aşamada bilincin hakikat olarak nesneyle olan ilişkisi, ikinci aşamada hakiki olduğu ölçüde bilincin nesneyle olan ilişkisi, üçüncü aşamada ise bilincin hakikatle kurduğu hakiki ilişkidir. Aslında bu yaklaşım, güçlü bir şekilde, Tanrı, İsa, Kutsal ruhu hatırlatır. Ruh aracıdır, geçişi ve birliği sağlar. Bir yandan da ruhsal olanın hayaletsi olana dönüşmesine olanak verir (Derrida, 2001:187-9). Stirner'da ise bu aşamalar neticesinde masal gibi görünen egonun hakikatleşmesi söz konusudur.

Farklı görüşleri de dikkate alarak değerlendirildiğinde Stirner'in sadece diyalektik aşamalarına bakarak, düşüncelerini tamamen Hegel'in etkisinde kalmış, eklektik ve özgün bir yönü olmadığını söylemek mümkün değildir. Stirner, Hegel'in felsefi sistemine derin bir bağlılık duysa da, felsefesi ile Hegel'e karşı düşünceler geliştirir. Hegel'den Marx'a giden çizgide halkayı tamamlayan ve Hegel'in diyalektiğini somut olay ve öznedeyen ve Hegel'in kayıp halkası ego/ Beni açıklayan Stirner'dir. Stirner'da diyalektik Hegel'in diyalektiğinin tersine bütüne değil bireye ulaşmakla sonlanır. Hegel'de tinin gelişimi, Stirner'da "ben" in gelişimidir. Hegel'in idealar aleminde öngördüğü tinin özgürleşimini Stirner maddi alemde birey ve "ben" in özgürleşimi olarak ele alır. Bireyi ideal düzlemde değil, duyarlar alemiyle gerçek düzlemde değerlendirir. Hegel'de tinin dönüşümü, içinde zıtlıkları, çelişkileri dışlayarak gerçekleşen bir süreçtir. Stirner da ise çelişkiler bireyin her daim içinde devam eder. Stirner'da

³ Bu nokta belki de Stirner'ı Marx'dan daha özgün bir noktaya yerleştirdiği gibi, Marx'ın Alman İdeolojisinde kaçırdığı Stirner'ın laik olanlar dahil tüm dinlere ve inançlara eleştirel yaklaşması Marx'dan daha günümüze uygun bir teori inşa etmesini mümkün kıldığı söylenebilir. Daha geniş bilgi için bkn. Shone, 2013, 212.

temel sorun kişinin nasıl kendisi olacağı ve nasıl egoya dönüşebileceğidir. Bu nedenle Stirner bireyin bütünsel varlığına “ben ve bendeki insan” olarak bölünmesine karşı çıkar. Onun için ego ve insan aynı şeydir, çünkü ego insanın kendisini ifade eder (Hasanof, 2002:63).

Stirner’in kutsalı değişen ve iradesini kullanan ve benliğini gerçekleştirebilmiş egodur. Stirner da hakikat egodur. Hakikat egonun zihninde var olandır, kabul ettikleridir. Hakikat, hak, yasa, iyi amaç, hükümdar, evlilik, toplumun çıkarları, kamusal yaşam vatan birçok şey kutsal olarak sunulsa da (Stirner, 2013:59) asıl kutsallık egonun kutsallığıdır.

3. Ben’in/Biriciğin Ütopyası: Ego Olmak ya da Olmamak

Farklı şekillerde ele alınıp değerlendirilse de Stirner hem modern dönemin düşün dünyasında hem de Alman düşünce geleneğinde istisnai ve özel bir yeri vardır. Stirner nasıl tanımlanırsa tanımlansın ben, birey, özgürlük, devlet, toplum, ilke, kural gibi kavramlar Stirner’in cümlelerinde yeniden anlam bulur; her bir kavramı yeniden anlamlandırarak kendi terminolojisini oluşturur. Özgürlük, ben olma, kendi-olma, var olma şeklinde felsefesinde yerini bulur. Ben kavramı yeni bir insan anlayışı oluşturmak için dayanak noktası olarak alınırken, aynı zamanda kendi-olma anlamındaki özgürlük ile devlet ve toplum felsefesinin temelini oluşturur (Tosun, Çakır, 2017: 59). Eserinde metafizik düşünceyi reddiye, toplumsal kuralları, değerleri olduğu gibi kabul etmeme, devlet ve politik otoritelere karşı duruşunda bireyi ve birey anlayışını yeniden inşa etmek hedeflenir (Clark, 1976:14-5).

Carroll’a göre Stirner bireyin psikolojik ve bilişsel gelişimine daha çok yöneldiği için bir çeşit “psikolojik egoizm” ve birey bütün otoritelere karşı dururken, kendi içinde “otoriteryen kişiliğe” uyan birey anlayışı geliştirmiştir. Onun radikal düşüncelerinin temelinde psikoloji temelli analiz vardır; psikolojik felsefe ego, kendi bilincine ulaşma şeklinde ortaya çıkmıştır. Onun psikolojik anarşizmi politik veya ideolojik bütün kurumları yok sayma şeklindedir. Her şeyi reddiye üzerine kurulu olan felsefesi bir çeşit otoriteryen kişiliğin gelişimine imkan vermiştir (Carroll, 1974: 16).

Welsh ise Stirner’ı diyalektik egoist olarak tanımlar. Diyalektik egoizm politik, kültürel ve bireyci öneri ve kavramların belirleyici olduğu

fikirler bütünü olarak değerlendirilir. Stirner'in diyalektik yaklaşımı bireylerin ilişki ve etkileşim içerisinde olduğu toplumsal yapıda gerçekleşir. Ayrıca birey ve dış dünyanın birbirini etkilediği kabul edilir (Welsh, 2010:52).

Paterson'a göre Stirner'in biriciklik vurgusu onu nihilistik egoizme yaklaştırır. Bireyin biricikliği onu tüm tümelleri, ideolojileri, genel kabul-leri, ahlak kodlarını reddetmeye yönelten nihilistik egoizme ulaşarak, herşeyi reddederek ancak birey kendisinin sahibi olabileceği iddia edilir (Paterson,1971:43). Onun görüşlerinde nihilizm mi egodan, ego mu nihilizmden kaynaklanmaktadır sorusuna yanıt vermek çok zordur. Stirner için nihilist egoist dünyanın merkezidir, bu yönüyle de hem varoluşçuluğa hem de ateizme yaklaşır. Stirner'in dünyayı anlamlandırmaya çalışması da bireyden hareketle maddi bir unsura dayanır. Sadece bireyin kabul gördüğü bir yapıyı kabul edilebilir bulur (Paterson, 1971:217).

Stirner'in ego düşüncesi nasıl tanımlanırsa tanımlansın, tüm öznel idealist düşünceleri eleştirme ve yok saymasında onun nominalist bir ontolojiye sahip olması belirleyicidir. Stirner'in temel tezi, anarşist kurtuluşun ancak metafizik kavramlara ve toplumsal normlara reddiye ve her bir bireyin gerçek anlamda birey olması, egoist olabilmesinde, yani kendi kaderini belirleyen ve değer yaratan biri haline gelmesiyle başarılabilir (Antliff, 2007: 60). İdeolojileri, tüm politik yapıları, otorite ve iktidarı bu çerçeveden inceler. Evrensel kabul edilen tüm değerlerden bağımsız bir şekilde, genellemelerden kaçınarak bireyin kendisinin koyduğu kurallar çerçevesinde bir etik form oluşturmaya çalıştığı görülür. Stirner tüm iktidar yapılarına karşı mücadele ve kendini inşaaya öne çıkartan yönü ile ontolojik anarşizmin öncüllerinden biri olma yolunu açmıştır (Newman, 2002:10). İdealizme ve ideolojilere bu çerçevede karşı çıkar. Tüm düşünce kalıplarını soyut "ben"e indirgeyerek gerçekte hiç var olmayan bir ben yarattıklarını düşündüğü için reddeder. Çünkü bu ona göre ikiyüzlülüktür. Sorgulamaya "ben"den başlayarak, beni keşfetmenin önemini vurgularken, insanın kendi özünden uzaklaştırdığı tüm kavramlardan arınması gerektiğini düşünür (Erkızan, 2002: 59).

Stirner'in siyaset teorisinin temeli olarak gördüğü ego haline gelmiş bireyini bilgi ile de destekler. Stirner toplumsal hiyerarşilerin oluşumunda bilgiye sahip olmanın önemli bir etken olduğunu düşünür. Stirner hem

dini destekleyen metafizik düşüncede, farklı birçok teorileri şekillendiren mutlak hakikat kavramlarının temelinde hem de toplumun hiyerarşik bölünmesinin temelinde bilgiyi ölçüt olarak koyar. Farklılıkların temellerinde bilgi sahibi olan ve olmayanlar olduğunu ileri sürer. Bireyden bireye farklılık gösteren bilgiye sahip olma imkânı, eşitsizliği ortaya çıkarmıştır. Dolayısıyla egoizme karşı olan ekonomik, sosyal ve politik eşitsizlikler bilgi süreci ile yakından ilişkilidir (Antliff, 2007: 62).

Stirner'in bireye olan inancı bireyi bütüne tabi kılan düşünce sistemlerini eleştirmesinin temel dayanağıdır. Stirner'in değerlere, ideallere, mutlaklıklara, hakikatlere, Tanrı'ya, devlete yönelik eleştirisinde, tek ve biricik gördüğü "birey" in üstünde yer alan kavramlar olarak öngörülmesi ve bireyin bütünlük içinde alt bir kademeye yerleştirilmeye çalışılması ve kendi amaçlarına değil genel amaçlarını gerçekleştirmeye yönelik eşgüdümlemek istediği için karşı çıkar (Cantzen, 2000:66). Stirner bireyi parçalanmaz bir bütün olarak değerlendirir. Birey bu yönüyle kendini kavramaya, bilmeye ve anlamaya çalıştıkça evrensel olarak kendisine dayatılan her türlü soyutlamaların sonunu getirir (Erkızan, 2002: 59). Stirner bireyin bütünsel varlığına "ben ve bendeki insan" olarak bölünmesine karşı çıkar. Onun için ego ve insan aynı şeydir, çünkü ego insanın kendisini ifade eder (Hasanof, 2002:63).

Stirner çalışmasında ego, ben, biricik vurgusu "insan olmak" la eş tutulurken, gayri-insan kavramı ile bunu pekiştirir. Gayri insan olmak, insan olmaktır, insana uygun ve yaraşır davranmaktır, insandan öte olabilmektir, gerçek insandır. Ancak devlet bu insanı dışlar ve kapatır (Stirner, 2013:219-220). Gayri-insan kavramı ile modernizmin ortaya çıkardığı birey anlayışı, modernitenin olumladığı dayatmaları, ideolojilerin özellikle Hıristiyanlık ve hümanizmin kuşatıcı yönleri, insanın kendi benliğinden uzaklaşması ile açıklamaya çalışır. Stirner, modernizmin kendisini düşman olarak gördüğü her şeyi yapan insanı gayri insan olarak yaftaladığını iddia eder. Aslında gayri insan modern toplumun kuşatmalarına karşı durabilen, kendini gerçekleştirebilen biridir (Welsh, 2010: 90-92).

Stirner ego'yu kutsal tek bir değer olarak görür ve buna uymayan egoisti de kabul etmez. Hatta burada "kerhen egoist" tanımlamasında bulunur. Stirner'a göre kutsal şey sadece kendisini tanımayan egoist için yani kerhen egoist için vardır. Böyle biri "sadece kendine ait olanı ön planda

tuttuğu halde, kendini en yüce varlık olarak görmez; sadece kendine hizmet eder, ama aynı zamanda daha yüce bir varlığa hizmet ettiğini varsayar. Kendinden başka yüce varlıkları tanımaz, onlara hayranlığını dillendirir. Bu kişi aslında egoistin tüm özelliklerini taşısa da kendine güvenemediği için ve korkuları yüzünden egoist olarak tanımlanmaktan kaçınır. Kendisini feda ettiği gibi, o da kendisine feda edebileceği insanlar arar. Ama ne kadar çırpınsa ve kendini paralasa da, sonunda herşeyi kendisi için yapar ve egoistlik onun yakasını bir türlü bırakmaz...” (Stirner, 2013:52). Farklı adlandırmalarda bulunsa da Stirner insanın ancak kendisi olabilmesi ile kendisini gerçekleştirme ile yani gerçek anlamda egoist olmasıyla mümkün olabileceğini göstermeye çalışır. Hiçbir zaman insan doğasını reddetmez, fakat insan doğasını soyut değil somut bir düzlemde ele alınması gerektiğini düşünür (Hasanof, 2002:63).

Stirner egoyu anlatırken insanın önemli bir yönü olan iradenin ne kadar merkezi bir noktada olduğunu anlatmaya çalışır. İrade burada akıl veya arzunun, isteğin zıttı olarak değil, eylemlerin değerlendirilme aşamasında ortaya çıkmaktadır. Ego pratik alternatifler arasında seçim yapma isteğini yansıtır. Stirner hem aklın hem de arzuların karar verme süreçlerindeki rollerini şüpheyle yaklaşır. Aklın bazen tehlikeli olabileceğini kabul eder. Birey ne zaman gerçek anlamda egoizme ulaşır, kölelikten uzaklaşır. İrade nasıl ideal durumu tespit eder? Stirner bu sorulara yani iradenin akıl ve arzunun ötesinde belirleyici olması durumunda, egonun nasıl bu iki birim arasında doğru kavrayışa yönelebileceğini açıklamak zorundadır (Jenkins,2014:5-6).

Stirner'in düşüncesinde tek yasa olan “ego” savunusu ile devlet ve ahlak anlayışı arasında yakından bir ilişki vardır (Leopold, 2006:182). Stirner'in, anti-devletçiliği, kaçınılmaz olarak egoizmin bir sonucuydu. Çünkü bireyin kendinde bir değer olması kaçınılmaz olarak “devlete karşı öz bilinç” olduğunun kabul edilmesi anlamına gelir (Antliff, 2007: 60). Onun cümleleri ile “Devlet ve Ben birbirimize düşmanız. Bu insan toplumunun refahı ve mutluluğu bir egoist olarak beni hiç ilgilendirmiyor. Ben ona hiçbir fedakarlıkta bulunmam, sadece onu kullanırım; ama onu tam anlamıyla kullanabilmek için, onu kendi mülküm, kendi yaratığım haline getirmeye çalışırım...Devlet, bana karşı olan düşmanlığımı benim insan olmamı istemekle gösterir. Bu da demektir ki, ben belki de insan olmayabi-

lirim ve devletin gözünde “gayri-insan” sayılabilirim. Ama devlet bana İnsan olmayı bir yükümlülük olarak dayatır. Ayrıca devletin varlığını sarsacak bir şey yapmamamı ister, yani devletin devamlılığını kutsal bir şeymiş gibi algılamamı bekler. Bundan başka, bir Egoist olmamamı, “dürüst, namuslu”, yani ahlaklı bir insan olmamı ister. Kısacası devletin varlığı ve devamlılığı uğruna aciz ve saygılı olmamı bekler (Stirner, 2013: 222).

Stirner, ister devletin yasalarından, isterse Tanrı'nın buyruğundan, isterse de “insan” dan kaynaklansın, ahlaki yükümlülüklerin insanın davranışlarını tek tipleştirmeye, sorgusuz bir yaşama neden olduğunu iddia eder. Bunun için egonun hiçbir yasa, inanç ve anlayışa karşı yükümlülüğü olmadığını iddia eder. Her ahlaki kod “ben”in üstüne yerleşen ve insanı uymakla yükümlü kıldığı, insanın sorumluluğunu hatırlattığı zorlayıcı bir ilkeler bütünüdür. Ahlak insan içindir, birey için değil; ahlakilik insanlığa karşılık iken, ahlak dışılık bireyselliğe karşılıktır. İnsan ahlaki varlıksa, egoist birey ahlakı uymak zorunda değildir (Hasanof, 2002:63). Stirner'ın tüm değerleri yok ettiği nihilizm mi yoksa yeni bir etik anlayışı mı ortaya çıkardığı tartışmalıdır. Onun kendi kendini var eden insanı erdem-ahlak, sevap- günah kabul etmez. Kendi kendini var eden insan kararlı, kendinden emin bir amoralisttir (Paterson, 1971:57).

Etik egoizm olarak bilinen bu yeni etik anlayışında Stirner'ın egoizmi, kendi çıkarını öne çıkartan, ne pahasına olursa olsun kişisel çıkarı gerçekleştirmeye çalışan egoizm değildir. Onun egoizmi, her türlü idealizmi ve alturismi reddetmeye yöneliktir. Onun egoizm düşüncesi kendi kendine efendi olmaktır. Onun gözünde her bir birey kendinin efendisidir, herhangi bir kişinin veya değer üzerinde efendi olmayı arzu etmez. Bu yönüyle onun egoizm düşüncesi hem içsel hem de dışsal bir yönüdür. Bireyler kendisinin efendisi olmayı gerçekleştirmeye çalışırken bir başkası üzerine efendi olmaktan kaçınması gerekir (Leopold, 2006:182-4).

Stirner'ın bu düşünceleri onu “ego dini” savunduğu izlenimini uyardırmaktadır. Hatta bazı cümleleri ile bu durumu pekiştirmektedir: “..ben kendimi varsaymam, çünkü ben kendimi her an henüz yaratmakta ve ortaya çıkarmaktayım...ben aynı anda hem yaratan hem de yaratılanım..” (Stirner, 2013:188-9). Onun kendine tapınması gibi görünen düşünceleri ölümsüzlük, içsel yolculuk ve yalnızlık gerektirdiği aşikâr. Hatta denilebilir ki Stirner ego dininin en büyük peygamberidir. Her ne kadar bu din

istikrarlı bir toplum yapısına ihtiyaç duysa da düşüncelerinde toplum istediğine dair güçlü düşünceler yoktur (Nielsen,2005:24).

Stirner kendi düşünceleri ile yeni bir din ve etik anlayış geliştirmiş gözükmese de, kutsal kelimesini kullanış şekli dikkat çekicidir. Kutsal kelimesini Stirner'da geleneksel biçimde kullanır. Kutsalı eleştirirken bağışlanmak istemediğini ve yargılanmaktan korkmadığını ifade etmesi bunu kanıtlar niteliktedir (Shone, 2013:218). Stirner bireyin gerçekten ahlaklılığını gösterebileceği ortamı önemser. Ahlaklılık ve dindarlığın farklı olduğunu belirtir; her türlü emir, yasa, talimat, efendiyi reddederek gerçek anlamda ahlaklı olunabileceğini iddia eder. Ayrıca dindarlık ve ahlaklılık sadece Tanrı'nın emirleri ile elde edilebilecek bir şey değil, aynı zamanda aklın yasalarına dikkat etmek gerekir (Stirner, 2013:68).

Stirner'in ahlak, siyaset ve toplum karşıtı felsefesi, hiperpolarize olmuş; Tanrı, hükümet/devlet kavramının eleştirildiği, iyinin öldüğü post-modern krizin yaşandığı; teknolojinin, piyasanın, özel çıkarların yüceltildiği ve yeni kutsallıkların icat edildiği günümüze ışık tutabilecektir. Stirner'in egoist felsefesi, her ne kadar liberal, yeni sağa uyumlu gibi gözükmese de aslında bu yorum onun felsefesini tek taraflı incelemek ve basite indirgemektir. Bundan daha öte onun felsefesi modern dünyanın sıkıntılarını eleştirel, kritik ve faydalı olabilecektir (Blumenfeld,2018:1-2). Stirner sonsuzluğun mümkün olduğuna inanan bir filozoftur. Egoistin limitlerinin, sınırlarının olmadığını; özgürlüğün de kendi sonsuzluğunu yaratabilme becerisinde olduğunu düşünür. Asıl gücün bireylerin seçimleri ve eylemleriyle gerçekleşeceğini göstermeye çalışır (Carroll,1974:41).

Stirner'in egoisti nesnel gerçekliğe, toplumsalın olgusallığına, kökten toplumsal değişikliğe, kapitalizmle özdeşleşen kişisel tatminin ötesine geçen tüm etik kriterlere ve ideallere veda eder. Bu eksiklik egonun otoritesini de güçsüzleştirir. Stirner'in egosu kendi otoritesini sarsma pahasına benliğin toplumsal kökenlerine ve tarihsel sürecine göz ardı eder (Bookchin,1998: 74). Stirner, dünyada asıl olan madde değil, zihin olduğunu vurgulayarak, kaçınmasına rağmen idealizme katkı sunar. Ayrıca Stirner'in egoizmi dini veya seküler yeni bir Tanrı'yı kabul eder. Bu Tanrı sadece Stirner'in ilkelerine ve düzenlemelerine itaat etmesini önerir. Bu noktada Stirner Marx'ın materyalist görüşünün bir başka çeşidini önerir gibidir (Shone, 2013:218).

Sonuç

Yaşadığı dönemin düşünsel ve toplumsal dönüşümlerinden etkilenen, bireycilik, liberalizm, piyasa ekonomisinin tekrar yorumlanma ihtiyacının belirmeye başladığı, toplumcu anarşizmin, sosyalizm ve Marksizimin canlandığı bir dönemde “birey”i radikal bir şekilde tekrar savunmanın önemini hatırlatan Stirner yaşadığı dönemde –kısa bir süre hariç- pek ilgi görmemesinin de sebebi olmuştur. Stirner’ın birey savunusu anarşizm dahil pek çok kesimin kolay kabul edemeyeceği yok sayıcı, negatif bir dildir. Bu negatif dilin temelinde, kendi olabilen, “ben”, “ego” olmayı başarmış bireyi gerçekleştirmenin zorluğunun farkında olmasıdır. Stirner’ın “ben”i sıradan bir ben değildir. Ben, benliğini bulan, kendini keşfeden, kendini var eden, bütün kutsallıklardan-yapılardan bağımsız hareket edebilen, özgür olabilen, kendini özgürleştirebilen “ben”dir.

Stirner “ego”yu gerçekleştirmeye çalışırken tüm kutsallıkları ve yasaları yadsır. Diğer bireylerle, toplumsal yapılarla olan savaşında bireyi, amaçlara ulaşmada sınırsız bir eylem alanı bırakır. Bireye yaşamında istediğini yapabileceği, “Tanrı” olmayı başarabileceği ya da “zavallı” olmayı tercih edebileceği durumların olabileceğini göstermeye çalışır. Onun öngörüsünde birey kendi emellerine ulaşmak için her türlü araca başvurmadan çekinmeyen, kendisi için etik/ahlak ya da kuralı benimseme zorunluluğu görmeyen ve tek hakikati kendisi olan “ben”dir.

Bireyin bunu başarabileceğine dair inancı örtük bir şekilde eserinde hissedilir ve asıl bireyde bilinç değişikliğini yapmak ister. Stirner’e göre bireyin zayıflığı, ruhani ve insan eliyle yapılmış bütün kutsallıklardan, eleştirel düşünceye sahip olmamasından, eleştirmeyi korkmasından ve değişmez sanılan düşüncelere inanmasından kaynaklanır. Bu yüzden de düşün dünyasında, kutsallık atfedilen tüm kavramlara savaş vardır. Onun tek kutsalı kendisi olmayı başarmış, sorgulayabilen, kendini ve koşullarını değiştirebilen, “ben”dir, “ego”dur.

Modern dünyanın bireyi hapsedtiği, yeni zincirlerle kuşattığı iddiasına karşı gerçek bireyi arama çabasında olan Stirner, gerçekte olduğu kadar, hatta ondan daha zor dönüşen içsel dönüşümün peşindedir. Benliğin, düşüncenin, zihnin dönüştürülmesini hedefleyen Stirner’ın temel arzusu sadece bedenini değil, ruhun özgürleşmesine dairdir. Özgürlük, hak, adalet

gibi kavramları da sadece dışsal bir mesele olarak değil, asıl içsel bir mesele olarak görme ve çözüm bulma çabasıdır. Onun bireyi kendi özerk alanında da dış alemde de kendisini bulmuş, sorgulamış, kendini gerçekleştirmiştir ve bütün baskılardan azadedir. Stirner düşüncesinde birey kendini gerçekleştiren, kendisini dönüştüren, kendisini yeniden yaratan bireydir. Onun ego olmayı başarabilmiş bireyi, herkestir. Yani onun felsefesinde belirli sorgulamaları, belli reddiyeleri yapmış herkes gerçek anlamda “birey” adaydır. Stirner için hakikat gerek evrensel gerekse toplumsal nitelikte olan ve bireye dayatılan kavramlar/ değerler değil; ego olmayı başarmış bireydir ve bu bireyin çabasına bağlıdır. Bir anlamda Stirner’in bireyi kendi hakikatini, kendi değerlerini kendisi yaratır ve kendisi sınırlarını çizer.

Kaynakça

- Antliff, A. (2007). Anarchy, Power, and Poststructuralism. *Substance, The Future of Anarchism*, 36/2/ 113, 56-66.
- Blumenfeld, J. (2018). *All Things are Nothing to Me The Unique Philosophy of Max Stirner*. Winchester: Zero Books.
- Bookchin, M. (1998). *Toplumsal anarşizm mi, yaşam tarzı anarşizm mi?* (çeviri deniz Aytas, Gokhan Aksoy). İstanbul: Kaos Yayınları.
- Camus, A. (1985). *Başkaldıran İnsan* (çeviri Tahsin Yücel). Ankara: Kuzey Yayınları.
- Cantzen, R. (2000). *Daba Az Devlet Daba Çok Toplum* (çeviri V. Atayam). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Carroll, J. (1974). *The Anarcho-psychological Critique: Stirner, Nietzsche, Dostoevsky*. London and Boston: Routledge and Kegan Paul.
- Clark, J. P. (1976). *Max Stirner's Egoism*. USA: Freedom Press.
- Derrida, J. (2001). *Marx'm Hayaletleri* (çeviri Alp Tümertekin). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Erkızan, H. N. (2002). Anarşist Düşüncenin Doğası Tarihsel Kökenleri ve Max Stirner Üzerine Bir İnceleme. *Düşünen Siyaset- Anarşizm*, 47-60.
- Hasanof, K. (2002). Az devletten devletsizliğe: Max Stirner'in Egoist Bireyciliği. *Düşünen Siyaset- Anarşizm*, 61-82.
- Jenkins, J. (2014). Max Stirner's Ontology. *International Journal of Philosophical*

Studies, 22/1, 3–26.

- Kojeve, A. (2001). *Hegel Felsefesine Giriş* (çeviri Selahattin Hilav). İstanbul: YKY.
- Leopold, D. (2006). The State and I' Max Stirner's Anarchism. *The New Hegelians, Politics and Philosophy in the Hegelian School*. (ed. Douglas Moggach). Cambridge: Cambridge University Press, 176-199.
- Lukes, S. (1971). The Meanings of "Individualism". *Journal of the History of Ideas*, Vol. 32, No. 1, 45-66
- Marx K., Engels F. (2004). *Alman İdeolojisi* (çeviri Sevim Belli). Ankara: Sol yayınları.
- Newman, S. (2002). Politics of The Ego: Stirner's Critique of Liberalism. *Critical Review of International Social and Political Philosophy*, 5, 3, 1-26.
- Nielsen, A. D. (2005). *Horrible Workers*. Oxford: Lexington Books.
- Paterson, R.W.K. (1971). *The Nihilistic Egoist Max Stirner*. London: Oxford University Press.
- Ridder, W. De. (2011). Max Stirner: The End of Philosophy and Political Subjectivity. *Max Stirner* (ed.Saul Newman). England: Palgrave Macmillan, 143-164.
- Shone, S. J. (2013). *American anarchism*. Leiden: Brill.
- Stepelovich, L. (2006). Ein Menschenleben Hegel and Stirner. *The New Hegelians, Politics and Philosophy in the Hegelian School*. (ed. Douglas Moggach). Cambridge: Cambridge University Press, 166-175.
- Stirner, M. (2013). *Biricik ve Mülkiyeti* (çeviri Selma Türkis Noyan). İstanbul: Kaos Yayınları.
- Tosun C. M., Çakır E. C. (2017). *Biricik ve Mülkiyeti'nde Ben (Ego) Kavramı ve Modern İnsan Tanımının Dönüşümü*. *FLSF (Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi)* 24, 57-74.
- Welsh, J. F. (2010). *Max Stirner's Dialectical Egoism*. USA: Lexington Books.

Öz: Çalışmada “ben, ego ve özgürlük” kavramları, Max Stirner’ın Biricik ve Mülkiyeti adlı eser çerçevesinde incelenecektir. Siyaset felsefesinde canlılığını yitirmeyen bir tartışma olan birey, bireycilik ve ben olma tartışmalarına Stirner’in farklı bir bakış açısı sunduğu gösterilecektir. Çalışmada şu temel sorulara

cevap aramaktadır: Birey onu kuşatan tüm yapılardan kurtulabilir mi? Stirner'in bireyi yalıtılmış, gerçekliklerden soyutlanmış bir antite midir? Stirner'in bireyi gerçek olabilir mi? Stirner'in ego olmayı başarmış bireyi hedonist midir? Bu sorulardan hareketle çalışmanın temel iddialarından ilki, Stirner'in felsefesinin temeli olan "ego" ile özdeşleşmiş "ben" vurgusunun, bireyin kendi dünyasında ve politik çerçevede özgürleşmesinin de temelini oluşturduğudur. İkinci iddia, Stirner felsefesinde özgür olmak, ben olabilmekten geçer. Üçüncü iddia Stirner, hem özgürlük hem de "ben" kavramlarını tüm değerleri yok edici ve yıkıcı bir şekilde savunur. Stirner'in tüm bu iddialarının hareket noktası ise siyaset teorisinin asıl meselelerinden birinin bireyselleşebilme, ben olma, var olma, insan olma kaygısının her daim var olduğunu göstermektir.

Anahtar Kelimeler: Ben, ego, birey, özgürlük, Max Stirner.

